

Jana Pekarovičová¹

Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta

<https://orcid.org/0009-0002-7266-3914>

INTERSLOVANSKÁ KONFRONTÁCIA V SLOVENSKO-SRBSKOM KONTEXTE²

Na podporu aplikovaného výskumu i praktickej výučby ako kreatívna forma prezentácie slovenského jazyka a kultúrnych reálií môže slúžiť projekt Studia Academica Slovaca – centra pre slovenčinu ako cudzí jazyk *Prvá pomoc po slovensky*, doteraz realizovaný v pätnástich jazykových mutáciách. V spolupráci s lektorátmi slovenského jazyka a kultúry pôsobiacimi na univerzitách v zahraničí sú k dispozícii dvojjazyčné brožúrky s informáciami o Slovensku, slovenčine a Slovákoch, obsahujúce základnú lexiku a frázy v modelových mikrosituáciách. Do riešenia boli zapojení aj študenti lektorátov, ktorí sa pod vedením svojich učiteľov podieľali na prekladoch textov zo slovenčiny do cieľového jazyka, a tak si precvičovali svoje translátologické zručnosti a uvedomovali si prípadné jazykové zradnosti. Na skúmanie interslovanskej komunikácie sú vytvorené brožúrky v ôsmich slovanských jazykoch, vrátane srbskej verzie Прва помоћ на словачком. Príspevok je zameraný na špecifikáciu a lingvodidaktickú interpretáciu slovensko-srbských interlingválnych kontaktov doplnený príkladmi jazykových chýb z aktuálne riešeného projektu APVV-19-0155 *Jazykové chyby v slovenčine ako cudzom jazyku na báze akvizičného korpusu*³ a z písomných prác srbských študentov získaných v rámci študijného programu slovakistické štúdiá.

Kľúčové slová: interlingválna konfrontácia, pozitívny transfer, interferencia, jazyková chyba, interslovanská homonymia, didaktický koncept

¹ jana.pekarovicova@uniba.sk

² Príspevok vychádza ako súčasť projektu APVV-19-0155 *Jazykové chyby v slovenčine ako cudzom jazyku na báze akvizičného korpusu*. Zodpovedná riešiteľka: doc. PhDr. Jana Pekarovičová, PhD. Doba riešenia: 2020 – 2024.

³ Ide o spoločný projekt centra Studia Academica Slovaca a oddelenia Slovenského národného korpusu Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave v spolupráci s dvoma ďalšími univerzitnými slovakistickými pracoviskami Univerzity Mateja Bela v B. Bystrici a Prešovskej univerzity s cieľom vytvoriť elektronický korpus písaných textov študentov učiacich sa SakoCJ zameraný na špecifikáciu jazykových chýb. Prvá verzia korpusu errkorp-1.0 bola sprístupnená 15. 6. 2023 v rozsahu 347 395 tokenov. Obsahuje 1 063 textov študentov učiacich sa slovenčinu ako cudzí jazyk s rôznymi materinskými jazykmi a úrovňami znalosti slovenčiny.

Spoločné riešenie výskumných projektov zameraných na špecifikáciu interslovanskej kompetencie podporuje jednak profesijný rast členov riešiteľského tímu reflektovaním spoločného slovanského základu a jeho stvárnením v komunikácii, jednak cibrí didaktickú spôsobilosť lektora hľadaním najvhodnejších prostriedkov a foriem na sprístupnenie daného výučbového obsahu. Objavovaním vzájomných medzijazykových kontaktov a kontrastov sa vymedzujú paralely i odlišnosti vo vývine, stavbe a fungovaní jazykových javov v rečovej praxi, čo si vyžaduje primeranú metodickú transformáciu v duchu modernej didaktiky cudzích jazykov. Avšak za najvýraznejší prínos pre všetkých účastníkov spoločných projektov treba považovať schopnosť pozitívnej sebareprezentácie národných jazykov a kultúr a súčasne rozšírenie interslovanskej kompetencie v duchu interkultúrnej vnímateľnosti k národným špecifikám a medzijazykovým rozdielom. Využitie modernej prezentácie našich jazykov je konkrétnym naplnením princípov európskej jazykovej politiky s dôrazom na presadzovanie receptívnej viacjazyčnosti a multikultúrneho dialógu.

A v tomto smere srbská slovakistika, pôsobiaca v rámci Katedry slavistiky Filologickej fakulty Univerzity v Belehrade, plní svoje vzdelávacie, prezentačné i vedeckovýskumné aktivity, ktoré sú dôležité pre medzinárodnú akceptáciu pracoviska i jeho členov. Vzhľadom na optimálne personálne obsadenie má vynikajúci odborný potenciál a patrí k najlepšie fungujúcim zahraničným univerzitným centrom, čo potvrdilo aj jubilejné vedecké fórum pri príležitosti 25. výročia existencie lektorátu slovenského jazyka a kultúry. Názov konferencie vystihuje pomery belehradskej slovakistiky, ktorá má svoju bohatú výskumno-pedagogickú tradíciu i nádejnú perspektívu.

Interlingválna konfrontácia. Využitie typologickej blízkosti a genetickej príbuznosti pri opise a sprístupňovaní slovenčiny študentom so slovanským jazykovým pozadím určite uľahčuje proces učenia a pomáha ľahšie si osvojiť jazykový systém cieľového jazyka. Od prvej fázy výučby Slovanov registrujeme rýchlejšie napredovanie najmä v oblasti porozumenia, opierajúce sa o spoločný fond základnej lexiky či existenciu rovnakých alebo podobných gramatických kategórií. Uvedené predpoklady urýchľujú osvojenie receptívnych zručností, avšak nie automaticky. Na efektívnosti vzdelávacieho procesu sa významne podieľa jednak (a)symetria jednotlivých javov v štruktúre východiskového jazyka v porovnaní so stavom v cieľovom jazyku, jednak výber vhodnej metodiky nácviku jednotlivých lexikálnych a gramatických javov. Ide tu o poznanie i vedomé uplatňovanie odlišností v didaktickej koncepcii slovenčiny ako cudzieho jazyka na pozadí východiskového slovanského jazyka (Pekarovičová, 2020, 2022). Kontrastívna analýza ukazuje, že aj v štruktúre príbuzných jazykov sa popri spoločnom inventári rovnakých či podobných prvkov vyskytuje veľa takých, ktoré sú pri štúdiu skôr nevýhodou alebo prekážkou.

Podobnosť zvukovej stavby slovenčiny a typologicky blízkeho východiskového jazyka predpokladá na jednej strane rýchlejšie osvojenie si fonetických a prozodických vlastností slovenčiny, na druhej strane rozdiely v klasifikácii alebo realizácii fonologických variantov vytvárajú predpoklady na chybné prenášanie návykov z materinského jazyka do komunikácie v slovenčine. Fonetické chyby študentov slovanskej jazykovej oblasti prameňa najmä v rozdielnom fonematickom aparáte porovnávaných jazykov, ako aj ich ortoepickej a ortografickej realizácii. Otázkam osvojovania fonetickej a prozodickej kompetencie sa venuje aj didaktika slovenčiny ako cudzieho jazyka, preto autori fonetickej príručky pre cudzincov zostavili špeciálne fonetické cvičenia na pozadí slovanských jazykov, kde sa jednotlivé javy precvičujú a vytvára sa priestor na odstraňovanie nežiaducej interferencie (Pekarovičová et al., 2005). Metodiku sprístupňovania fonologických a ortoepických zvláštností slovenčiny však nemožno generalizovať a uvedené javy bez výnimky vzťahovať na celú slovanskú jazykovú skupinu. Osvojovanie správnej výslovnosti prebieha väčšinou diferencovane, v závislosti od fonologickej typológie skúmaných jazykov.

Didakticky náročnou operáciou sa javí nácvik protikladu kvantity zblížujúceho rovinu segmentálnych a prozodických javov, pretože sa uplatňuje ako dištingtívny. Reguluje sa osobitnou zvukovou zákonitosťou, rytmickým krátením/zákomom, pričom ide o neutralizáciu kvantity, ktorá sa uplatňuje pri substantívach, adjektívach aj verbálnych tvaroch (*ženám – túžbam, uliciam – piesňam, pekný – múdry, volám – čítam*). Ním sa zvyčajne signalizuje protiklad tvarotvorného a slovotvorného procesu. Práve tu treba vidieť súvislosti pri výklade výnimiek a podľa možnosti hľadať oporu z hľadiska inej roviny, a tak predstaviť princípy fungovania javov v praxi. Napr. tvorenie G pl. feminín, ktorý sa považuje z hľadiska osvojenia za didakticky náročný, priblížiť na pozadí systémových alternácií (*hlava – hláv, ruka – rúk, noha – nôh, cesta – ciest*), nie ako výnimky (Glovňa, 2002).

Didaktika slovenčiny pre slavistov uplatňuje tézu Ľ. Nováka (1977), že slovenský morfológický systém je pomerne jednoduchý a pomerne pravidelný (Baláž, 1986), že v porovnaní s inými slovanskými jazykmi sa uplatňuje menej hláskoslovných zmien, čo potvrdzujú výskumy zvukovej a morfológickej sústavy (Sabol, 2002: 40), kde spisovná slovenčina uprednostňuje systémové a centrálné prvky s tendenciou k jednotnej tvarotvornej báze a s tendenciou k uniformite tvarov. Na systémovosť jazykovej stavby má zásadný vplyv analogické vyrovnanie deklinácie životných maskulín, unifikácia rozdielov tvrdých a mäkkých vzorov (chlap a muž majú rovnaké prípony), substantíva typu *sluha, hrdina*, sa na rozdiel od češtiny tiež skloňujú ako iné maskulína (*sluhu, sluhovi, sluhom*). Podobne vo feminínach typu *ruka* zostáva vo všetkých tvaroch rovnaký kmeňový konsonant (o) *ruke, ruky*, na rozdiel od češtiny a poľštiny, kde nastáva jeho palatalizácia v tvaroch L sg. (*na*) *ruce, (na) ręce* a N pl. *ruce, ręce*. Názorným príkladom pádovej homonymie je prípona I sg. *-ou*, ktorá sa analogicky uplatňuje vo všetkých tvaroch

feminín, aj v tvaroch adjektíválií, (s) *tou jednou mojou ženou, ulicou, miestnosťou, loďou*, podobne aj prípony v I pl. *-mi, -ami* bez výnimky vo všetkých substantívach a adjektíváliách. Jednotná paradigma G, D, L a I plurálu adjektíválií všetkých rodov M, F, N (*-ých/-ich, -ým/-im, -ými/-imi*) plní dôležitú didaktickú funkciu, ktorá pri vertikálnej prezentácii deklinačných typov môže uľahčiť osvojenie si adekvátnych komunikačných modelov.

Dlhodobá tendencia k zjednodušovaniu štruktúry a pravidelnosti paradigiem v slovenčine sa prejavuje v menšom počte ustálených deklinačných a konjugačných vzorov. Napriek tomu, že jednotnosť systému komplikuje uplatňovanie alternácií kvality a kvantity morfémy, čím narastá počet výnimiek z príslušného vzoru, študenti slovanskej proveniencie zväčša považujú slovenskú morfológiu za pomerne jednoduchú. Je to dané predovšetkým identickým zastúpením gramatických kategórií, ako aj podobnou, resp. totožnou sústavou tvarov: rovnaký počet pádov, podobné alebo aj totožné princípy skloňovania substantív, príbuzné postupy komparácie adjektív a adverbií, totožná sústava slovesných časov.

Interslovanská homonymia. Ide o vzťah lexémy a semémy, pri ktorom sa prejavuje totožnosť formy a odlišnosť významu označovaný ako interlingválna homonymia, v didaktike známy pod názvom zradné slová či falošní priatelia (Pančíková, 1993; Pekarovičová, 2020, 2022: 53).⁴ Komplexnejší pohľad na problematiku interlingválnej homonymie v súčasných slovanských jazykoch ponúka monografia M. Lackovej (2015). Na pozadí teoretických východísk opisuje fonetické, morfológické, lexikálno-sémantické, etymologické a štylistické osobitosti medzijazykových homónym, ktoré fungujú v dnešnej podobe slovanských jazykov.

Slovensko-slovanská interlingválna homonymia sa azda najvýraznejšie prejavuje v tej sfére lexiky, ktorá vychádza zo starej slovanskej slovnej zásoby, a to najmä zo základného lexikálneho fondu. Ide predovšetkým o také prípady, keď sa pôvodne jedno slovo v procese vývinu v slovenčine a iných slovanských jazykoch rozložilo na také významy, medzi ktorými sa v rečovej praxi zo synchronného hľadiska nepociťuje nijaká súvislosť (Blanár, 1993). Keďže ide o frekventované výrazy, treba im venovať primeranú pozornosť od samého začiatku výučby a potenciálnu interferenciu zmeniť na prednosť, t. j. k osvojovanej lexéme, ktorej formu študent pozná z vlastného jazyka, treba priradiť nový význam v cieľovom jazyku. Cieľavedomá konfrontácia slúži na usúvzťažnenie významových rozdielov medzi príslušnými homonymami oboch skúmaných jazykov, čím sa zníži možnosť negatívneho transferu (Dolník, 1993).

Dezinterpretácia môže byť príčinou komunikačných bariér rozličného typu, keď lexémy porovnávaných jazykov sú nositeľmi opačného príznaku. Slovanské

⁴ Problematika interlingválnej homonymie je predmetom vedeckého výskumu i aplikovanej lingvistiky s dôrazom na vymedzenie paralel a odlišností v systéme a v jazykovej praxi. Existujú staršie i novšie sondy do tejto oblasti s dôrazom na jej fungovanie v didaktickej praxi, kde predstavuje osobitný problém.

jazyky poskytujú dostatok príkladov homonymie s rozdielnym hodnotením, ktoré registrujú a v lektorskej praxi využívajú aj učitelia slovenčiny ako cudzieho jazyka. Týka sa to aj frekventovanej skupiny etnoným a ich odvođenín v slovanských jazykoch, kde nachádzame mnoho príkladov interlingválnej homonymie pri ich transfere do jednotlivých jazykov. Pre zaujímavosť uvedieme len ekvivalenty pomenovaní *slovenský, slovinský a slovanský* v južnoslovanských jazykoch – si. *slovaški, slovenski, slovanski*; hr. *slovački, slovenski, slavenski*; rs. *словачки, словеначки, словенски*; bg. *словашки, словенски, славянски*, ktoré zjavne dosvedčujú veľkú škálu potenciálnej interferencie a v didaktickom koncepte slovenčiny pre Slovanov potrebujú osobitný nácvik. Na skúmanie interslovanskej komunikácie môže poslúžiť brožúrka *Prvá pomoc po slovensky*, doteraz vydaná v ôsmich slovanských jazykoch, vrátane štyroch južnoslovanských, v slovinčine *Prva pomoč po slovaško*, chorvátčine *Prva pomoć na slovačkom*, srbčine *Прва помоћ на словачком* a v bulharčine *Първа помощ на словашки език*, na ktorých spolupracovali aj študenti lektorátov pod vedením svojich lektorov.

Na ilustráciu slovensko-južnoslovanskej homonymie uvádzame tabuľku vybraných frekventovaných lexém v južnoslovanských jazykoch slovinčina, chorvátčina, srbčina a bulharčina s pestrou škálou interlingválnych asymetrií pri pomenovaní reálií základného lexikálneho fondu. Prejavuje sa aj v bežných zdvorilostných frázach, ako je *ďakujem za pozornosť* – si. *hvala za pozornost*, hr. *hvala na pažnji*, rs. *хвала на пажњи*, bg. *благодаря за вниманието*, ktoré často využívame v rámci kurzu interkultúrnej komunikácie, na ktorom vedieme študentov k vzájomnej vnímavosti, aby si cez medzijazykové paralely aj kontrasty uvedomili blízkosť a lexikálny interslovanský potenciál na získanie receptívnych komunikačných zručností.

SK	SI	HR	RS	BG
štát	država	država	држава	щат
kraj	regiji	regija	регион	регион
rodina	družina	obitelj	породица	семејството
krajina	država	zemlja	земља	държава
hodina	ura	sat	сат	урок, час
rok	leto	godina	година	година
čas	čas	vrijeme	време	време
nedelja	nedelja	nedjelja	недеља	неделя
dom	hiša	kuća	кућа	къща
chata	koča	vikendica	колиба	вила
izba	soba	soba	соба	стая

Tabuľka 1. Škála interlingválnych asymetrií pri pomenovaní reálií základného lexikálneho fondu

Tu sa prirodzene natíska otázka, či slovensko-srbská jazyková blízkosť pomáha srbským slovakistom pri nadobúdaní receptívnych zručností, do akej miery sú schopní porozumieť hovorenému či písanému prejavu, prípadne čo pôsobí rušivo, čo im bráni v porozumení bežných komunikačných situácií v slovenčine. Špecifikáciou formálnych a sémantických kritérií sa redukuje ich potenciálna zradnosť a hľadajú sa účinné didaktické modely, ako predchádzať chybám. Z uvedeného výberu srbských ekvivalentov v tabuľke si špeciálny nácvik vyžadujú len niektoré lexikálne jednotky, ktoré majú čiastočne alebo úplne odlišnú formu a v oboch jazykoch označujú rovnaké artefakty: *štát – держава [država]*, *rodina – породица [porodica]*, *hodina – sat [sat]*, *rok – година [godina]*, *čas – време [vreme]*, *dom – кућа [kuča]*, *chata – колиба [koliba]*, *izba – соба [soba]*. Okrem toho pripájam niekoľko príkladov srbsko-slovenskej homonymie s úplne odlišným významom, s ktorými prichádzame do styku v našej školskej praxi *болест [bolest] – choroba*, *мимо [mito] – úplatok*, *рок [rok] – lehota*, *испитни рок [ispitni rok] – skúškové obdobie*, alebo privítacia fráza *добродошли [dobrodošli] – vitajte*, ktorá je často príčinou neporozumenia, domnievajúc sa, že ide o otázku, či oslovený dobre prišiel. Preto treba hľadať spôsob, ako študentom priblížiť nové lexikálne jednotky, aby si ich osvojili. To znamená k osvojovanej gramatickej či lexikálnej jednotke, ktorú študent pozná z vlastného jazyka, treba priradiť nový význam v cieľovom jazyku. Napríklad vnútrojazyková homonymia v srbcine funguje podobne ako v slovenčine a napriek odlišným významom možno prostredníctvom paralel v rovine fonetickej typu *глад (hlad) – хлад (chlad)*, *хладно (chladný) – гладан (hladný)*, *дуга (dúha) – дуга (dlhá)* vysvetliť postup i v rovine gramatickej a lexikálnej.

Slovensko-srbské kontrasty ako zdroj jazykových chýb. Práve vymedzenie kontrastov na pozadí fungovania jazykových systémov slovenčiny a srbciny je dôležitou pomôckou a môže zmierniť pôsobenie interferenčných javov aj pri osvojovaní si slovenčiny na pozadí srbciny, kde je evidentný rozdiel medzi pasívnou znalosťou a aktívnym ovládaním jazykových štruktúr (Paunović Rodić/ Ľos Ivoríková, 2023: 200). Mieru a tempo nadobúdania receptívnych zručností ovplyvňuje do veľkej miery pozitívny transfer, keď imitáciou analogických postupov zo srbciny bez väčších ťažkostí vo všeobecnosti učitelia sa porozumie slovenskému textu, prípadne aspoň jeho stavebným jednotkám. Naopak, pri produkcii textu sa azda najvýraznejšie prejavuje práve negatívny transfer, keď proces tvorenia hovorených či písaných komunikátov brzdia rozličné formy medzijazykovej srbsko-slovenskej interferencie (tamže: 202). K jej redukcii môže prispieť len cielený nácvik počúvania a čítania s porozumením zameraný na také čiastkové zručnosti, aby učitelia sa dokázal rozlíšiť hlásky i prozodické vlastnosti slovenčiny, upevnil ich v slovných a vetných modeloch a postupne získal schopnosť produkovať text v súlade s pravidlami cieľového jazyka.

Ako ukázala analýza jazykových chýb srbských študentov na báze akvizičného korpusu errkorp- 0.1, existuje značný rozdiel v počte a charakteristike chýb u začiatočníkov a mierne pokročilých na úrovni A1 – B1 a frekvenciou a typmi chýb na úrovni stredne pokročilých a pokročilých B2 – C1, kde ide o produkciu textov väčšieho rozsahu s lepšou znalosťou jazyka a aktívnym ovládaním jazykových štruktúr. Stratégiu anotácie chýb a register značiek v Jazykovednom časopise predstavili M. Mošaťová a K. Gajdošová (2019).

V analyzovaných textoch srbských študentov sme zaznamenali celý rad lexikálnych chýb ovplyvnených zrejme pôsobením negatívneho transferu zo srbčiny.

1. *Lacná pracovná sila vždy vítala zahraničných **investitorov**. = investorov*
2. *Je lepšie prácu **nenačínať**, ako ju nedokončiť, ako hovorí srbské príslovie. = nezačínať*
3. *Zákon o používaní jazykov národnostných menšín platí pre **obidve krajne** = krajiny*
4. *Aj na Slovensku sa mladí cítia **frustovaní** a **vylúční** = frustrovaní a vylúčení*
5. *Povinnosťou každej osoby je chrániť deti a **nemocných človekov** = chorých ľudí, ale môže ísť aj o bezmocných, teda slabých, v srbčine немочни*
6. *Stredná škola **medicínska** = zdravotnícka*

Typické ortografické chyby, najmä v označovaní kvantity, písaní veľkých písmen či v ovládaní písania i/y, í/ý, sme zaznamenali prakticky vo všetkých úrovniach jazykovej kompetencie, ortografické chyby sme evidovali aj u študentov na úrovni B2. V tomto prípade ide zrejme o nedostatočné znalosti ortografických pravidiel, prípadne ich neefektívne upevnenie v cvičeniach. Ale príčinou ortografických chýb môže byť aj nesústredenosť pri písaní, prípadne nedostatok času na autokorekciu textu.

7. *Sekretárky **su** taktiež **zaujímavým** príkladom. = ...sú zaujímavým...*
8. *Ale existujú aj takí ľudia, ktorí sú spokojní so svojim **mesačným** príjmom, pravdaže ich je málo, ale existujú; inžinieri, poradcovia, **rôzni** konzultanti. = mesačným, rôzni.*
9. *Mladí **slováci**, občania **slovenskej republiky**, čiže občania Európskej **Únie** = Slováci, Slovenskej republiky, Európskej únie*
10. *Občas, keď ide o cestovanie a **pravá občana** krajiny mimo Európskej únie v krajinách EU, cítim sa **diskriminovaným**. = práva občana*
11. ***Literátura prekonáva medzikulturné** rozdiely = literatúra prekonáva medzikultúrne*

V rámci gramatickej stavby sa najvýraznejšie prejavujú rozdiely v klasifikácii kategórie rodu, ktorá je síce prítomná v obidvoch jazykoch, avšak s odlišnou realizáciou pádových prípon. Inovatívny pohľad na deklinačné typy v slovenčine a v srbčine s dôrazom na lingvodidaktické aspekty paradigmatických rozdielov predstavili S. Paunović Rodić a H. Ľos Ivoríková (2021). Vzhľadom na rozdiely v kategorizácii deklinačných vzorov, ako aj na odlišné fungovanie kategórie rodu, čísla a mužskoosobovosti „navrhujú použiť dichotomický princíp pri kontrastívnom opise substantívnej deklinácie v slovenčine a srbčine“ postavený na horizontálnom komunikatívnom základe i na vertikálnej paradigmatickej osi (tamže: 335). Ich lingvodidaktická koncepcia vychádza z odlišného výkladu srbčiny ako materinského jazyka, kde je odlišná prax pri sprostredkovaní deklinácie substantív, ktorú treba využiť v prospech prezentácie slovenčiny ako cudzieho jazyka.

Problémom pri osvojovaní si slovenčiny sa javia rozdiely v distribúcii gramatického rodu v slovenčine a srbčine, napr. *myš*, f. – *мыш*, m., *auto*, n. – *авто*, m., *esej*, f. – *эсеј*, m., *titul*, m. – *титул*, f., čo sa samozrejme musí zohľadniť pri sémantizácii lexiky, nie izolovane, ale v spojeniach, aby sa fixovali rodové odlišnosti. Avšak pri produkcii textov, hovorených i písaných, sú to najmä odlišné pádové koncovky a uplatňovanie kategórie životnosti, ktorá sa v južnoslovanských jazykoch, teda ani v srbčine osobitne nevyjadruje, aj keď podobne ako v slovenčine A sg. maskulín životných má podobnú koncovku ako G sg., napr. *poznám doktor-a*, *učiteľ-a*, *знам доктор-a*, *учитель-a*. Odlišné sú však pádové prípony D a L sg. *-ovi*, prevzaté z u-kmeňov *lekár-ovi*, *učiteľ-ovi*, *študent-ovi*, ktoré sú špecifické pre slovenčinu a zväčša robia problém študentom slovanského pôvodu, vrátane srbských študentov, kde je zvyčajne prípona *-u* *доктор-у*, *учитель-у*, *студент-у*.

Z výskumu i didaktickej praxe vyplýva pomerne vysoká zhoda deklinačných prípon v singulári s výnimkou pádových asymetrií substantív feminín typu žena, kde je v slovenčine a srbčine opačná distribúcia G sg. *žen-y* – *жен-е*, D a L sg. *žen-е* – *жен-и* v srbčine, čo je často príčinou jazykových chýb, pretože funguje ako potenciálny zdroj negatívneho transferu. Rovnako sa srbským študentom ako problém javí ovládanie plurálových foriem slovenských substantív, prakticky v celej paradigme, ktorá nie je kompatibilná so srbskými koncovkami. Slovenské tvary N a A pl. *žen-y* študenti často chybne nahrádzajú náležitým srbským tvarom *жен-е*. Podobne tvary D pl. *žen-ám* a L pl. *žen-ách* nekorešpondujú so srbským variantom *жен-ама*. No osobitný problém predstavujú tvary G pl. *žien*, pretože v srbčine je G pl. v základnom tvare *жен-а*, a pravidelná prípona *-ov* v tvaroch G pl. maskulín typu *študent-ov* má v srbčine nepravidelný pendant *студент-а-т-а*. Tieto chyby registrujeme najmä v začiatočnej fáze štúdia, kým si študenti dobre neosvoja všetky odlišnosti v modelových konštrukciách so zreteľom na využívanie pozitívneho transferu a výrazným farebným vyznačením pádových kontrastov v duchu navrhovaného postupu (Paunović Rodić/Ľos Ivoríková, 2021: 336).

Na ilustráciu uvádzame niekoľko príkladov jazykových chýb z písomných prác srbských študentov s dôrazom na chyby v deklinácii substantív prameniace z nekompatibility tvarov v slovenčine a srbčine, ktorá zapríčiňuje negatívny srbsko-slovenský transfer.

12. *Vždy majú plné **ruke** práce, stále plné **stole** papierov, a možno povedať, že dokonca, pracujú viac než ich **riaditeli**.* = ruky, stoly, riaditelia
13. *Firma poskytuje grafický dizajn a služby vizuálnej **komunikácii** etablovaným firmám umiesteným v Belehrade.* = komunikácie
14. *Občania krajín v Schengenskom **priestore**, majú možnosť cestovať do iných krajín **len občianskym preukazom**.* = v priestore, len s občianskym preukazom
15. *Národná banka Srbska je centrálnou bankou a má za úlohu kontrolu **deviznich rezervi**, kontrolu finančného systému krajiny.* = devíznych rezerv
16. *Päť krajín do ktorých sa najviac vyvážajú **srbsky produkty**.* = srbské produkty

Popri uvedených odlišnostiach kontrastívneho opisu možno sledovať, či gramatické, slovotvorné a lexikálne prostriedky na vyjadrenie prirodzeného rodu sú v obidvoch jazykoch paralelné, alebo medzi nimi badať evidentné rozdiely. V princípe pri tvorbe feminatív názvov profesií v slovenčine možno využiť paralely v srbčine, rešpektujúc odlišné slovotvorné prípony *profesor/profesor-ka, študent/študent-ka, koleg-a/koleg-yňa* – *професор/професор-ка, студент/студент-киња, колег-а/колег-уница*, ktoré sa v praxi uplatňujú, najmä vzhľadom na deklarovanie rodovej identifikácie žien. V obidvoch jazykoch však funguje skupina substantív so spoločným gramatickým rodom, označujúcim mužov aj ženy, *on/ona je dobrý rodič* – *он/она је добар родитељ, on/ona je sirota* – *он/она је сироче, Hamšík je futbalová hviezda* – *фудбалска звезда, Sofia Loren je filmová hviezda* – *филмска звезда*, takže tu nenachádzame zdroj negatívneho transferu. Ale v niektorých prípadoch v praxi neplatí úplná zhoda, napr. spojenie *on je dobrý vodič/ona je dobrá vodička* má v srbčine iba jednu formu *он/она је добар возач*.

K častým chybám dochádza pri osvojovaní si čísloviek v slovenčine a ich skloňovaní v spojení so substantívami, keďže v srbčine základné číslovky sú väčšinou nesklonné s výnimkou číslovky *dve ženy* – *две жене, два женама* *dvaja muži* – *два мушкарца*, ale *päť žien, piatich žien, s piatimi ženami*, teda G, L, I pl. má formu *пет жена*. Aj zaznamenané príklady poukazujú na neznalosť väzby čísloviek od 5 vyššie so substantívami v G pl., ani to, že číslovka štyri si vyžaduje N pl. substantíva.

17. V Srbsku existujú **štyri stredných škôl** pre albánsku menšinu.

18. Srbsko obchoduje **s desať krajiny EU**. = s desiatimi krajinami

Analýza vybraných jazykových chýb srbských študentov na báze akvizičného korpusu je v súčasnosti predmetom viacerých štúdií zameraných na špecifické javy týkajúce sa otázok osvojovania si slovenčiny ako cudzieho jazyka. Problematiku osvojovania si slovosledu enklitik na príklade textov slovanských študentov vo viacerých štúdiách teoreticky aj z hľadiska didaktiky spracovali M. Ivanová a V. Bashir Géčová (2021). Rovnako je daná problematika prítomná aj v ďalších publikovaných príspevkoch autorského kolektívu M. Ivanovej, M. Kyseľovej a A. Gálisovej (2021). Z prehľadu vidieť, ako sa redukuje počet chýb vo vzťahu k dosiahnutej jazykovej kompetencii študentov, čím vyššia úroveň, tým menej jazykových chýb. Analýzu chýb, vyplývajúcich z používania negácie a jej fungovania v písaných textoch v rámci kurzov slovenčiny ako cudzieho jazyka s distribúciou chybných použití vzhľadom na jazykovú úroveň zaradených textov, predstavili v osobitnej štúdií M. Mošaťová, P. Kollárová a H. Ľos Ivoríková (2023).

Lingvodidaktické parametre v praxi. Uvedené príklady z písomných prác srbských študentov zachytávajúce rozličné typy lexikálnych, gramatických či ortografických chýb dokumentujú, že pri učení sa blízkeho jazyka treba mať na zreteli medzijazykový transfer, ktorý v praxi funguje rozličným spôsobom. Na jednej strane urýchľuje globálne porozumenie učiva ako pozitívny transfer, na druhej strane potenciálne asymetrie v lexikálnom registri i gramatickom systéme spôsobujú nežiaducu interferenciu, teda sú zdrojom jazykových chýb. Potvrzuje sa známa téza, že sprístupňovanie slovenčiny študentom so slovanským materinským jazykom ako L1 má na rozdiel od Neslovanov svoje didaktické špecifiká. Je veľkou výhodou, ak ich lektor pozná a systémové či rečové paralely i kontrasty vie zdôvodniť a využiť v prospech efektívnej prezentácie a osvojenia si slovenských komunikačných modelov. V nich zámerné upozorňuje na niektoré parametre interslovanských homoným s rozdielnym hodnotením, ktoré sú súčasťou didaktického konceptu slovenčiny ako cudzieho jazyka. Špecifikáciou formálnych a sémantických kritérií sa redukuje ich potenciálna zradnosť a hľadajú sa účinné didaktické modely, ako im predchádzať v komunikácii. Práve vymedzenie kontrastov je dôležitou pomôckou pri osvojovaní si slovenčiny na pozadí slovanských jazykov a zároveň môže byť podnetom na hlbšie poznávanie štruktúry, historického vývinu, dejín a štylistickej stratifikácie lexikálnej zásoby východiskového a cieľového jazyka.

Vzhľadom na to, že cieľom slovackistického štúdia je štandardné zvládnutie slovenčiny v ústnej i písomnej forme, treba sa zaoberať príčinami potenciálnych jazykových chýb, ktoré sú typické pre nositeľov slovanských jazykov a vypracovať účinnú metodiku ich predchádzania. Pri hľadaní odpovedí sme predstavili jednak

univerzálny model didaktickej koncepcie, v ktorom si všímame spoločné východiská prezentácie slovenčiny na pozadí slovanských jazykov, no zároveň sme aspoň v náznakoch priblížili charakteristiku lingvodidaktických špecifik vyplývajúcich z podobností i kontrastov medzi slovenčinou a srbčinou. A to je úlohou tvorcov učebníc a cvičebníc, aby zistené údaje z aplikovaného výskumu, komplexnej analýzy chýb, zohľadnili pri zostavovaní špeciálnych učebných materiálov s rešpektovaním modernej a inovovanej didaktickej stratégie pre srbských slovakistov.

Literatúra

- Baláž, P. (1986). Slovenčina ako cudzí jazyk. V J. Mistrík (Ed.), *Studia Academica Slovaca* 15 (str. 31 – 43). Alfa.
- Blanár, V. (1993). *Porovnávanie lexiky slovanských jazykov z diachrónneho hľadiska*. Veda.
- Dolník, J. (1993). Gramatika slovenčiny pre cudzincov. V J. Mlacek (Ed.), *Studia Academica Slovaca* 22 (str. 62 – 70). Stimul.
- Glovňa, J. (2002). Pravidlo a výnimka vo vyučovaní slovenčiny ako cudzieho jazyka. V J. Pekarovičová (Ed.), *Slovenčina ako cudzí jazyk* (str. 89 – 94). Stimul.
- Ivanová, M., Bashir Géčová, V. (2021). Osvojovanie si slovosledu enklitik v slovenčine ako cudzom jazyku na príklade textov slovanských študentov. *Jazyk a kultúra*, 47/48, 25 – 40.
- Ivanová, M., Kyseľová, M., Gálisová, A. (2021a). *Acquiring word order in Slovak as a foreign language: comparison of Slavic and Non-Slavic learners utilizing corpus data*. [Data set]. Zenodo. <http://doi.org/10.5281/zenodo.4625429>
- Ivanová, M., Kyseľová, M., Gálisová, A. (2021b). *Acquiring word order in Slovak as a foreign language: comparison of Slavic and Non-Slavic learners utilizing corpus data*. *Jazykovedný časopis*, 72/2, 353 – 370.
- Lacková, M. (2015). *Interlingválne homonymá v súčasných slovanských jazykoch*. Edis.
- Mošaťová, M., Gajdošová, K. (2019). *Annotation in the Corpus of Texts of Students Learning Slovak as a Foreign Language (ERRKORP)*. *Jazykovedný časopis*, 70/2, 345 – 357.
- Novák, Ľ. (1984). *Aký jazyk je slovenčina*. V J. Mistrík. (Ed), *Studia Academica Slovaca* 13 (str. 389 – 412). Alfa.
- Pančíková, M. (1993). *Zradné slová v poľštine a slovenčine*. *Lexikológia poľského jazyka*. Vysokoškolské skriptá. Univerzita Komenského v Bratislave.
- Pančíková, M. (2007). *Zradné slová v slovanských jazykoch*. V J. Pekarovičová, M. Vojtech (Eds.). *Studia Academica Slovaca* 36 (str. 111 – 120). Stimul.

- Paunović Rodić, S., Ľos Ivoríková, H. (2021). *Deklinácia substantív v slovenčine a srbčine (lingvodidaktický aspekt)*. V Z. Stričević Kovačević, M. Vuksanović Kursar (Eds.), *Zbornik radova s međunarodnoga znansvenog skupa 25 godina slovakistike u Zagrebu* (str. 333 – 341). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Paunović Rodić, S., Ľos Ivoríková, H. (2023). Iný prístup k vyučovaniu substantívnej deklinácie slovenského jazyka. V M. Mošaťová, P. Kollárová. (Eds.). *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk III* (str. 198 – 210). Univerzita Komenského v Bratislave.
- Pekarovičová, J. (2020). *Slovenčina ako cudzí jazyk – predmet aplikovanej lingvistiky*. Stimul. https://dspace.uniba.sk/xmlui/bitstream/handle/123456789/24/978-80-8127-290-5_Pekarovicova.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Pekarovičová, J. (2021). Zradné slová v didaktickej praxi. V M. Dobríková, Z. Obertová. *Philologica LXXVIII*, (str. 229 – 237). Univerzita Komenského v Bratislave.
- Pekarovičová, J. (2022). *Slovenčina ako cudzí jazyk – predmet aplikovanej lingvistiky*. Univerzita Komenského v Bratislave.
- Pekarovičová, J. et al. (2005). *Slovenčina pre cudzincov. Praktická fonetická príručka*. Stimul.
- Sabol, J. (2002). Fonologická typológia a zvuková stavba slovenčiny. V J. Pekarovičová (Ed.) *Slovenčina ako cudzí jazyk. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie* (str. 11 – 26). Stimul.

Јана Пекаровичова

**ИНТЕРСЛОВЕНСКА КОНФРОНТАЦИЈА
У СЛОВАЧКО-СРПСКОМ КОНТЕКСТУ**

Резиме

Рад је посвећен презентацији словачког као страног језика у контексту словенских језика с акцентом на стицање интерсловенске компетенције. Фокус рада је на издвајању српско-словачких паралела и контраста, који утичу на усвајање словачког језика у програму српских словакиста и уједно учествују и у настанку међујезичког трансфера – позитивног, али и негативног преузимања језичких елемената из J1 у J2 које се оцењује као језичка грешка. На основу анализе писмених радова српских студената наводимо преглед потенцијалних комуникативних баријера, типичних у настави српских студената.

Кључне речи: међујезичка конфронтација, позитиван трансфер, интерференција, језичка грешка, интерсловенска хомонимија, дидактички концепт

Jana Pekarovičová

INTERSLAVIC CONFRONTATION IN THE SLOVAK-SERBIAN CONTEXT

Summary

The contribution is focused on the presentation of Slovak as a foreign language against the background of Slavic languages with an emphasis on the acquisition of inter-Slavic competence. The focus of the work is the definition of Serbian-Slovakian parallels and contrasts, which influence the acquisition of Slovak in the program of Serbian Slovakists and, at the same time, participate in the creation of the interlanguage transfer – positive but also negative transfer of phenomena from L1 to L2, which are evaluated as language errors. Based on the analysis of the written works of Serbian students, we present an overview of potential communication barriers that are typical for language teaching of Serbian students.

Keywords: interlingual confrontation, positive transfer, interference, language errors, inter-Slavic homonymy, didactic concept